

PREVODI

Marko Kerševan

OB JUBILEJNEM LETU PHILIPPA MELANCHTHONA

Letos se protestantski in še posebej luteranski svet spominja 450. obletnice smrti Philippa Melanchthona (16. 2. 1497–19. 4. 1560). Ne samo na slikah tistega časa smo ga navajeni videti skupaj z Luthrom, res da ne v enakopravnem paru, ampak bolj v njegovi senci. Melanchthon je sam poudarjal, da se je pri Luthru »naučil evangelija«: Luthrovo novo doživetje evangelija in vrnitev k »čisti evangeljski veri« so bili odločujoči za reformacijo in vse velike reformatorje, tudi za Zwinglija in Calvina. Toda za uspešen preboj v intelektualno elito svojega časa je Luther – drugače kot Zwingli in Calvin – potreboval podporo univerzitetnega humanističnega izobraženstva tiste dobe. In prav tu je našel v Philippu Melanchthonu tako rekoč idealnega pomočnika, zvestega in hkrati kritičnega sodelavca za življenja in nadaljevalca po smrti.

Po študiju sedmih klasičnih *artes* v Heidelbergu in Tübingenu je Melanchthon leta 1518, kot 21-letni diplomant, napisal učbenik grščine (ta je doživel 40 izdaj in bil v uporabi celih sto let) in postal profesor za grški jezik v Luthrovem Wittenbergu, eno leto po znamenitih Luthrovih 95 tezah. V slogu in duhu vsestranskih humanistov svojega časa je pozneje napisal še različne učbenike za druga področja, sodeloval pri reformi univerze v Wittenbergu in ustanovil višjo šolo v Nürnbergu, ki je postala zgled poznejše humanistične gimnazije. Po smrti je zato dobil časten naslov *praeceptor Germaniae* (učitelj Nemčije).

Tudi po značaju naj bi se z Luthrom pri skupnem delu izvrstno dopolnjevala: ob Luthrovi vehemenci, življenjski moči, borbenosti in prodornosti, a tudi vihravosti in nepredvidljivosti je Melanchthon že z zunanostjo izražal asketsko zadržanost, distanco, premišljenost in

Lucas Cranach: Philipp Melancthon
(tisk iz 1561)

vztrajnost visoko izobražene- ga humanista, ustvarjenega za dialog, a tudi za intelektualno polemiko z drugače mislečimi. Ne po naključju mu je zato ob Luthrovem soglasju pripadla odgovorna naloga, da pripravi za državni zbor v Augsburgu leta 1530 prvo in odločilno formulacijo nove veroizpovedi, znamenito *Confessio Augustana*, nato pa tudi zavrnitev njenih kritikov, to je razpravo *Apologia Confessionis Augustanae*. Obe deli sta do danes obveljali za temeljni besedili luterantske veroizpovedi. Leta 1551 je po Luthrovi smrti napisal *Saško veroizpoved*, ki naj bi jo protestantska stran predložila v razpravljanje tridentinskemu koncilu.

Njegovo glavno teološko delo so sicer *Loci communes*, v številnih verzijah in predelavah od leta 1521 do zadnje leta 1559 (kasneje pod naslovom *Loci theologici*), torej »glavne točke«, »glavna mesta« krščanske, evangeljske teologije (Bog, stvarjenje, greh, svobodna volja, Postava, evangelij, vera, dobra dela, cerkev, zakramenti, predestinacija, vstajenje). Kot vemo, so bili *Loci* glavni vir in opora tudi Trubarju v te-

meljnem teološkem spisu *Ena dolga predgovor* (prim. rubriko *Bilo je povedano* v tej številki revije).

Kakor koli je po svojem prepričanju in prizadevanju v teologiji zvesto stal za Luthrom, pa je že za Luthrovega življenja in pozneje drugače razmišljal med drugim o dveh vprašanjih, v katerih je bil Luther izjemno občutljiv in nepopustljiv: o nauku o (ne)svobodni volji in o zakramentu obhajila. Nasproti Luthrovemu in Calvinovemu vztrajanju in zaostrovanju stališča o človekovi (ne)svobodni volji v razmerju do Boga je zavzel stališče: ker Bog ni povzročitelj greha in greha noče, pomeni, da obstaja kontingenca (nenujnost, možnost, slučajnost) in da ni vse, kar se dogaja, nujno. Temelj te nenujnosti pa je svobodna volja (ki lahko odkloni, zavrne Božjo besedo, ki narakuje dobro). Nasproti Luthrovemu vztrajanju, da je pri obhajilu Jezus realno navzoč »v kruhu in vinu« (kar je bliže katoliškemu pojmovanju), je Melanchthon dajal prednost formulaciji, da se v obhajilu Jezus ljudem daje »s kruhom in vinom«. Ta formulacija je odprla pot k iskanju soglasja s Calvinom in kalvinisti, (ki so že prej dosegli soglasje s zwinglijanci) in je po *Heidelberskem katekizmu* našla svoje mesto tudi v končnem *Leuenberskem soglasju* reformiranih in luteranskih cerkva leta 1973 (gl. prevod v *Stati inu obstatu*, 5-6, 2007). Že iz tega se da razbrati, da je Melanchthon predstavnik tiste usmeritve v protestantizmu, ki vidi odliko reformacije in protestantizma v tem, da teži k osredotočenju – celo omejitvi – na bistveno, temeljno v evangeljski krščanski veri (nasproti drugim usmeritvam v krščanstvu, kot sta katolištvo in pravoslavje, ki se razbohotijo prav v nebistvenem, v posebnem, ne nazadnje v bolj zunanjem, ritualnem in simbolnem).

Taka pozicija je lahko dvorezna, če/ker pomeni popuščanje pri nebistvenem, obrobem, različnem. V času šibkosti, po porazu protestantske schmalkaldske zveze 1547 in uvedbi *interima*, ki ga je vsilil cesar, je zato Melanchthon lahko zagovarjal pristajanje na vseh sedem zakramentov, čaščenje svetnikov in podobne *adiafore* (nevtralne, nebistvene zadeve). S tem je izzval nasprotovanje *gnesioluteranov* z Vlačičem v prvih vrstah. Spor se je, kot je znano, nadaljeval v poznejših razhajanjih in konfliktih med *flacijanci* in *filipisti*. V sporih o *adiaforah* so bili flacijanci močnejši (kot je samokritično priznal tudi

Melanchthon), saj so uspešneje branili in ubranili tudi na zunaj vidne protestantske posebnosti, ki so bile nujno potrebne za mobilizacijo protestantskih vernikov v kritičnih trenutkih. V razmerah iskanja soglasja ali vsaj medsebojne pomiritve zaradi skupne ogroženosti od zunaj, od zunanjega sovražnika ali zunanjih neprijaznih okoliščin, pa je bolj življenjska Melanchthonova usmeritev k osredotočenju na bistveno in ohranitev tega bistvenega in skupnega, ki omogoča soglasje kljub ohranjanju siceršnjih razlik in raznolikosti. Ne gre pa prezreti – in biografska dela o Melanchthonu, ki so sveže nastala ob letošnji obletnici, tega ne pozabijo poudariti – da v bistvenih zadevah reformacijskega evangeljskega nauka nikakor ni bil popustljiv. O tem priča tudi *Apologija*.

V krščanskih Cerkvah v začetku 21. stoletja ni soglasja o tem, v kakšnih časih pravzaprav žive, kakšne so glavne nevarnosti in možnosti za krščanstvo danes (zlasti v modernem evropskem in severno-ameriškem okolju). Ali se morajo prav danes, v času vsesplošne in medijsko posredovane konkurence, zaradi preživetja v taki konkurenci posamezne Cerkve čedalje jasneje profilirati in medijsko uveljavljati svoje specifične profile, po logiki medijev in trga? Ali pa nasprotno, prav v času globalne konkurence že samih religij in drugih vrednostnih in duhovnih usmeritev iskati možnosti za skupno nastopanje, zблиževanje ali celo združevanje vsaj tradicionalnih krščanskih Cerkva in temu primerno potisniti v drugi plan medsebojne razlike in nasprotja? Pohvale, celo zahvale, ki sta jih bila v evropskem prostoru v zadnjih dveh letih ob obletnicah deležna Trubar in Calvin prav zaradi svoje zmožnosti preseči razlike zaradi višjih/skupnih ciljev, bi govorile za to, da danes vendarle prevladuje zavest o skupni ogroženosti protestantizma in/ali krščanstva sploh. Če je temu tako, potem je lahko Melanchthon, ta »najbolj moderni reformator«, reformator-humanist ali humanist-reformator, še posebej vzor in izziv za sodelovanje krščanskih Cerkva v skupni skrbi za preživetje. Seveda pa ob tem ne gre pozabiti evangeljskega opozorila tudi Cerkvam: »Kdor bo iskal svoje življenje, ga bo izgubil ...« Cerkev, ki bi zaradi preživetja ali celo zaradi moči in slave v tem življenju pozabila – ali postavila v drugi plan – bistveno oznanilo evangelija in naloge, ki iz njega izhajajo, ne bo preživela kot oznanjevalka in pričevalka tistega

*Luther polaga roko na Melanchthona (skrajno desni, zgoraj)
Melanchthon (levi) in Luther v domačem okolju (spodaj)*

evangelija, po katerem in zaradi katerega je nastala. Takšno vsaj bi bilo tudi sporočilo/opozorilo Philippa Melanchthona, kakršnega spoznavamo ob njegovi obletnici.

Pojasnilo k prevodu Melanchthonove *Apologije*

Melanchthonova *Apologija* – obramba, zagovor – *Augsburške veroizpovedi* je nastala kot odgovor na spis *Confutatio*, tj. izpodbijanje, zavrnitev te veroizpovedi. Tak zavrnitveni spis so po naročilu konservativnega dela državnih stanov pripravili katoliški teologi Eck, Faber, Cochläus in drugi. Cesar Karel V. je prvi osnutek spisa *Confutatio* zavrnil, češ da je preveč polemičen. Ustrezno predelana je bila *Zavrnitev* nato prebrana na državnem zboru v Augsburgu že 3. avgusta 1530 (*Augsburška veroizpoved* je bila prebrana 25. junija 1530). Cesar je štel, da je s tem *Augsburška veroizpoved* ovržena, in zahteval od evangeličanov, da se ji odrečejo. Evangeličani so to odklonili in zaprosili za besedilo *Zavrnitve*, da bi lahko pripravili odgovor. Ker besedila niso dobili, je Melanchthon pripravil odgovor oziroma prvo različico *Apologije* na podlagi tega, kar so »slišali in zapisali pri branju« v državnem zboru. Zagovor je bil 22. septembra 1530 poslan zboru. Cesar ga je najprej sicer nameraval sprejeti, pod vplivom brata Ferdinanda pa je sprejem odklonil. Melanchthon je potem izdelal izboljšano in razširjeno različico na temelju tedaj že dostopnega besedila *Zavrnitve*. Dopolnjena *Apologija* je bila objavljena aprila ali maja 1531. Schmalkaldski zbor evangeličanskih državnih stanov jo je leta 1537 uradno razglasil za veroizpovedno besedilo, čeprav na državnem zboru ni bila nikdar prebrana.

Apologija sledi razčlenitvi *Augsburške veroizpovedi* (AV), saj naj bi bila njen komentar. Je štirikrat obsežnejša od AV; večjo pozornost posveča členom, ki so bili v *Zavrnitvi* posebej napadeni, na kratko pa komentira tiste, ki so bili deležni soglasja. Posebej obsežen je člen 4 o opravičenju, ki obsega skoraj tretjino vsega besedila. Obsežno je tudi poglavje o pokori in maši. Nauk o opravičenju ni v nobenem od luteranskih veroizpovednih tekstov tako poudarjeno v ospredju kot v *Apologiji*. Pri nauku o opravičenju gre po Melanchthonu navsezadnje

za »Kristusovo čast in slavo«. *Apologija* je kot izvorna interpretacija AV nujna za ustrezno razlago same AV. *Apologiji* pri tem ne gre predvsem – kot sicer pogosto trdijo – za razmejitve od nasprotnih stališč, temveč prav tako kot sami AV predvsem za enotnost Cerkve. Kljub večkrat ostremu polemičnemu tonu prihaja *Apologija* bolj kot katerikoli drugi reformatorski veroizpovedni spis svojim nasprotnikom naproti, na primer v formulacijah o evharistiji/obhajilu oz. Gospodovi večerji in daritvi, Cerkvi, zakramentih, veri in delih, milosti, opravičenju kot razglašeni in udejanjeni pravičnosti (*Gerechtprechung* in *Gerechtmachung*). Čeprav pride po eni strani v *Apologiji* specifični reformatorski pristop bolj do izraza kot v sami AV, pa je po drugi strani bolj kot v drugih luterantskih veroizpovednih spisih poudarjena skupna katoliška dediščina. *Apologija* je nov tip veroizpovednega besedila, ima prej značaj teološke razprave kot pa strnjenih izrekov (členov) krščanskega verovanja, kakršna je *Apostolska veroizpoved* (pa tudi poznejša *Augsburška veroizpoved* ali *Schmalkaldski členi*, tudi kratki povzetek *Formule concordiae*).

Melanchthon je *Apologijo* napisal v latinščini. Nemško različico je pripravil Luthrov učenec Justus Jonas, vendar pa ni bila prevod v strogem pomenu besede, ampak prej komentirajoči opis (parafraza) latinskega besedila .

Naš prevod odlomkov *Apologije* v slovenščino je pripravljen po sodobnem nemškem prevodu latinskega izvirnika, ki je objavljen v zborniku *Unser Glaube. Die Bekenntnisschriften der Evangelisch-Lutherischen Kirche* (*Naša vera. Veroizpovedni spisi Evangeličansko-luteranske cerkve*) iz leta 1991. Iz tega vira so tudi opombe k besedilu in zgornji prikaz nastanka in mesta *Apologije* v evangeličansko-luteranskih Cerkvah. Izbrani in prevedeni so značilni odlomki ključnega 4. člena (nauk o opravičenju) in celoten 13. člen (število in uporaba zakramentov). Navedki iz *Svetega pisma* so prevzeti po Slovenskem standardnem prevodu (SSP), razen kadar Melanchthonov prevod/navajanje izraziteje odstopa od sodobnega slovenskega prevoda. Na primer pri odlomku iz Pavlovega *Pisma Rimljanom* (Rim 4,16): Melanchthon navaja »Zato je pravičnost iz vere [...]«, SSP pa »Potemtakem postajamo dediči po veri [...]«; Pavlova trditev je namreč posledica njegovega prejšnjega poudarka, da je Božja »obljuba« bila dana ne po Postavi,

temveč »po pravičnosti, ki izvira iz vere« (SSP, Rim 6,13). Ali pri navedku (Jer 31, 33): Melanchthon piše »Zapisal bom svojo Postavo v njihova srca«, v SSP pa je »Svojo postavo bom dal v njihovo notranjost in v njih srce jo bom zapisal«. Pri izreku (Rim 10,17): Melanchthon uporabi »vera je iz poslušanja«, v SSP je »iz oznanjevanja«. Tudi pri besedah psalmista (Ps 68,19): pri Melanchthonu je »ujel je ječo in obdaril ljudi«, v SSP pa »ujete peljal ujetnike, od ljudi si sprejel darove« in v opombi opozorilo »*si sprejel darove* sir. in aram. *si poklonil darove ljudem* (namigovanje na dar postave na Sinaju)«. Mednaslove in pojasnila v kurzivi (oboje v oglatih oklepajih) so v besedilo *Apologije* vnesli nemški uredniki navedene izdaje.

VIRI, LITERATURA

Za prevod besedila v slovenščino, pojasnilo in opombe:

Lutherische Kirchenamt der VELKD (Hrsg.), *Unser Glaube: die Bekenntnisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche*, Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, Gütersloh 1991, str. 125–128, 154–163, 172–177, 315–321.

Ob Melanchthonovi obletnici:

Martin Greschat, *Philipp Melanchthon: Theologe, Pädagoge und Humanist*, Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh 2010

Martin H. Jung, *Philipp Melanchthon und seine Zeit*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2010

Günther Frank, Albert Käuflein (ur.), *Ökumene heute*, Herder, Freiburg 2010.